

rere end som et ikonografisk tegn. Det har ikke så meget at gøre med den menneskelige krops »virkelige« form og udseende, men der bruges et antal vedtagne markører for krop. Forestillingen om den nøgne krop bevægede sig mellem to modsætninger: det hellige og det syndige. Mellem asketisk nøgenhed som Kristi efterfølgelse og det faldne menneskes skyldbelagte nøgenhed. Stil defineres her også som diskurs. Liepe hævder, at der ikke var plads i middelalderens billedsprog til kroppens egenverdi, men kun til dens instrumentelle værdi. Man fremstillede kropslighed, når det havde en funktion eller en hensigt. F.eks. kvinder, der hører til de fordømte, blottes med understregede kropsformer for at vise det negative i begær og drifter. Fraværet af kønstegn på kroppene er positivt, når det gælder martyrer, såvel mandlige som kvindelige.

Liepe er meget belæst og vidende. Hun inddrager teorier om krop fra kunsthistorie og andre faglige discipliner, men først og fremmest har hun blik for de store fagoverskridende teorier. Hun inddrager f.eks. Caroline Bynums centrale arbejder om kvinder, køn og krop i det middelalderlige religiøse rum med påvisningen af kvinders anderledes tæthed til Kristus netop i kraft af den fælles vægt på den kropslige dimension, at give næring.

Liepe har fundet stor inspiration i nye læsninger af illuminationer i middelaldermanuskripter, ikke mindst i samspillet mellem figur og flade. Hun bruger N. Brysoms om iagttagerens placering i rummet og bygger videre på Beckwiths teori om forhandling af betydning. Mon ikke Axel Bolvigs betragtninger over, hvem der faktisk havde adgang til at se alle kirkens billeder, havde været relevante her? Også de helt generelle teorier som Foucaults om seksualitet, Norbert Elias om civilisationsprocessen og Bakthin om det karnavaleske berøres, med kritisk stillingtagen hvad bogens tema angår.

Liepe er en meget omhyggelig forsker, meget stringent i sine analyser og ikke mindst i sine konklusioner. De er aldrig firkantede og lukkede. Tværtimod bliver man som læser inviteret indenfor. Jeg vil mene, at kunsthistorikere må være glade for at få banen kridtet sådan op, og historikere kan med stort udbytte læse bogen. Som historiker får man lyst til at forsøge at inddrage billedmateriale i større omfang og på en mere reflekteret og kompetent måde, og i det hele taget til at bruge alle Liepes værdifulde betragtninger også når det gælder tekstmateriale. Bogen har stor transferværdi.

Nanna Damsholt

KELD GRINDER-HANSEN: Kongemagtens krise – det danske møntvæsen 1241-ca. 1340. Den pengebaserede økonomi og møntcirkulation i Danmark i perioden 1241-ca. 1340. Nationalmuseet, Museum Tusulanums Forlag, 2000. 311 s.

I 1996 erhvervede Keld Grinder-Hansen (i det følgende KGH) sin phd-grad ved Nationalmuseet og Københavns Universitet, hvor jeg havde fornøjelsen af at medvirke som medlem af bedømmelsesudvalget. Hans efterfølgende virke på Dansk Skolemuseum bevirkede, at han først i 1999 kunne færdiggøre den redaktionelle omarbejdelse af afhandlingen, som da blev publiceret året efter. På det tidspunkt var jeg imidlertid optaget af andre ting, og først nu har jeg haft stunder til at vende tilbage til arbejdet med henblik på en anmeldelse, og det har været et glædeligt gensyn.

Den dramatiske periode 1241 til 1340 er et veludforsket tema i dansk historie, blot ikke tidens møntbaserede økonomi og møntcirkulation. Det har der været gode grunde til. Ganske vist er der skriftlige oplysninger herom; men sel-

ve møntmaterialet er stort og overskueligt: Der er bevaret næsten 180.000 penninge fra skattefund og enkeltfund, og en omdatering af disse »borgerkrigsmønter« har længe været tiltrængt. Ansættelsen som phd-studerende ved Den kgl. Mønt- og Medaillesamling som reelt arbejdsområde gjorde det muligt for KGH ikke alene at skaffe sig et totalt overblik over fundmaterialet, som blev lagt ind i en specielt oprettet database, men også at etablere de overordnede linier for et nyt klassifikationssystem, omfattende ti 10-års-perioder.

Sligt teknisk arbejde er sjældent interessant i sig selv, men nødvendigt, for at materialet kan bruges som kilde, i dette tilfælde til kongemagtens og landets økonomi, som var afhandlingens (og dermed den trykte bogs) hovedemne.

Kapitel 1 (s.11-24) præsenterer bogen og dens formål, sat ind i en bredere sammenhæng (»middelalderens økonomibegreb«). Kapitel 2 (s. 25-102) rummer en skildring af »Danmarks møntbaserede økonomi i perioden 1241- ca. 1340«, byggende på de skriftlige oplysninger fra samtiden og den nyere forskningsdebat. I kapitel 3 (s. 103-180) præsenteres møntmaterialet, herunder nye forslag til mønttypernes geografiske og kronologiske fordeling og en diskussion af fundmaterialets kildeværdi og repræsentativitet. På grundlag heraf kan KGH i kapitel 4 (s.181-234) gennemføre seks regionale studier af møntcirkulationen, og kapitel 5 (s.235-243) opsamler afhandlingens hovedkonklusioner. Hertil kommer et »summary«, en omfattende litteraturliste, person- og stedregister, liste over bogens skemaer og figurer, møntplancher og en konkordans mellem de tidligere gængse møntnumre og afhandlingens nye klassifikationssystem.

Det kan synes at være et paradoks, som formuleret af KGH s.13: »Den langvarige politiske og statsfinansielle krise, som Danmark kastedes ud i fra midten af 1200-tallet, udspillede sig ... på baggrund af et møntbaseret samfund i økonomisk vækst.« Bag dette ligger imidlertid, at Danmark via Skånemarkedet blev inddraget i 1200-tallets kommercialisering af den europæiske økonomi, og at kongemagten så sin interesse heri, fordi det gav indtægter i form af told og andre afgifter. De voksende udgifter til udenrigspolitik og hær oversteg imidlertid indtægterne, og kongerne greb derfor i stigende grad til tvangsomvekslinger – fra o. 1300 hvert år ved Mikkelsdag – til mere og mere forringede mønter, som blev præget i voksende mængder. Resultatet – i by såvel som på land – blev en udbredt monetarisering (i betydningen af mønter brugt som penge). Hvem der centralt traf beslutninger om møntprägningen, ved vi ikke; men vi kan se, at udmøntningen var fordelt på regionale møntsmedjer under ledelse af en kongelig møntmester, i Lund bistået af en biskoppelig dito. Der eksisterede tre cirkulationsområder: Det skånske, det sjællandske og det jyske, og man var »i princippet« tvunget til at veksle egen mønt, når man passerede grænserne herimellem. Uden for kongeriget var disse mønter intet værd. Her måtte betales i udenlandske mønter, der indenlandsk kendtes som regneenhed, men ikke havde nogen synderlig rolle i den indenlandske møntcirkulation, førend det vestdanske møntvæsen brød fuldstændigt sammen under Christoffer II. Også på dette område blev der noget at rydde op i for Valdemar!

Diskussionen om og forståelsen af middelalderens økonomi er – som for oldtidens vedkommende – hæmmet af, at mange historikere lider under en jomfrunalsk skræk for det numismatiske materiale eller blot ureflekteret tolker mønter som lig markedsøkonomi, mens mange numismatikere nusser videre med deres møntbestemmelser uden interesse for en bredere sammenhæng eller blot ser den som en påklistret ramme. I nærværende som i tidligere arbejder har KGH vist at kunne forene numismatikerens snævre akribi med historikerens bredere perspektiv. Det betyder ikke, at alle bogens sider er lige let læst.

Jeg er tværtimod sikker på, at mange vil læse let henover de detaljerede analyser af møntmaterialet, vi som bedømmelsesudvalg var nødt til at forholde os til, inden vi udformede vores indstilling om tildeling af phd-graden og dermed sagde god for, at der var empirisk hold i konklusionerne. Ovenstående har forhåbentligt godtgjort, at disse har interesse for flere.

Erik Christiansen

JOHN M. MONTIAS: *Art at Auction in 17th Century Amsterdam*. Amsterdam University Press. Amsterdam 2002. 336 sider.

I første halvdel af sin lange karriere beskæftigede økonomen John Michael Montias, professor emeritus fra Yale University, sig mest med makro-økonomiske systemer og strukturer, frem for alt i Østeuropa, indtil han i midten af 1970'erne skiftede kurs. Fra da af bredte hans interesse sig til den nederlandske kunstverden i det 17. århundrede; en lidenskab som førte til udgivelser såsom *Artists and Artisans in Delft: a Socio-Economic Study of the Seventeenth Century* (1982), *Vermeer and his Milieu: a Web of Social History* (1989) og *Public and Private Spaces: Works of Art in Seventeenth Century Dutch Houses* (2000, i samarbejde med John Loughman). Hans socio-økonomiske indfaldsvinkel på den tidlige moderne kunstnervirksomhed var på det tidspunkt helt ny og har betydet, at vi definitivt er kommet at se anderledes på kunstens funktion og plads i 1600-tallets samfund. Montias dannede hurtigt skole; han skabte faktisk en helt ny genre med Michael North som vel den vigtigste repræsentant. (*Kunst und Kommerz im Goldenen Zeitalter. Zur Sozialgeschichte der niederländischen Malerie des 17. Jahrhunderts*, 1992; *Economic History of the Arts*, 1996; *Art Markets in Europe 1400-1800*, 1998 m.fl.). Til andre relevante studier, som er blevet publiceret inden for samme forskningsområde i de sidste ti år, hører Marten Jan Boks *Vraag en aanbod op de Nederlandse kunstmarkt, 1580-1700* (1994), *Painting and the Market in Early Modern Antwerp* af Elizabeth Alice Honig (1998), Neil DeMarchi og D.W. Goodwin Craufurds *Economic Engagements with Art* (1999) og Filip Vermeylens *Painting for the Market: Commercialization of Art in Antwerp's Golden Age* (2003).

I sin seneste bog i et efterhånden imponerende oeuvre, byder Montias på en analyse af kunstauktioner, som de fandt sted i Amsterdam i 1600-tallet, og dermed af et væsentligt aspekt af Amsterdams økonomiske liv i samme periode. Efter Antwerpens fald i 1585, da byen kom på spanske hænder, og de hollandske *geuzen*¹ blokerede floden Schelde, forskubbete 'de nedre landes' handelscentrum sig mod nord, til Amsterdam. På uhørt kort tid voksede byen til den vigtigste stabelplads i Europa – til verdens handelscentrum – indtil London overtog den rolle. At så lille et land uden råstoffer af betydning kunne udvikle sig til verdensmagt på så kort tid, er blevet kaldt for 'Republikkens gåde' og giver stadig næring til ny forskning (Jonathan Israel, *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness, and Fall 1477-1806*, 1995; Karel Davids, Jan Lucassen, *A Miracle Mirrored: the Dutch Republic in a European Perspective*, 1995; Maarten Prak, *Gouden Eeuw. Het raadsel van de Republiek*, 2002, m.fl.). Et vigtigt bidrag til Republikkens udvikling blev leveret af et stort antal emigranter fra de Spanske Nederlande, som bosatte sig i den selverklærede, uafhængige Republik, frem for alt i pro-

¹ Navnet på de protestantiske frihedskæmpere i 80-årskrigen mod den spanske besættelsesmagt stammer fra landsfoged Margareta af Parmas rådgiver, som i 1566 kaldte dem 'ce ne sont que des geux' (de er ikke andet end tiggere), en betegnelse de hurtigt tog til sig.